

nieuwigheden. Ook symptomen van een afgeleefde beschaving vormden bestanddelen van het begrip. De Latijnse term *finis saeculi*, einde der wereld, verbond zich met de gedachte aan decadentie, aan het verval van een beschavingsperiode.

Zoals het einde van de achttiende eeuw het einde betekende van een overwegend aristocratische cultuur, waarbij vorstengeslachten en de adel de toon aangeven, zo liep tijdens Haspels' leven de overwegend burgerlijke cultuur van de negentiende eeuw ten einde. Men kan gerust stellen dat het fin-de-siècle reikt van ongeveer 1890 tot aan het uitbreken van de eerste wereldoorlog in augustus 1914. Zo bezien heeft de negentiende eeuw een lang najaar, een soort Indian summer gekend. Men behoeft daarbij niet te ontkennen, dat bijna alles wat we vandaag in de kunst tegenkomen, in die periode al avantgardistisch aanwezig was. Maar dit aspect moet ik laten rusten, omdat mijn beschouwing anders te uitvoerig en daardoor onduidelijk zou worden.

Toen de eerste wereldoorlog uitbrak, was ik bijna twintig jaar. Ik heb dus de atmosfeer van het fin-de-siècle door wat ik las, hoorde en zag volop kunnen inademen. Het moet moeilijk zijn voor de man en de vrouw die nu op middelbare leeftijd zijn gekomen, zich dat fin-de-siècle klimaat voor te stellen. Oude filmpjes, met hun komieke schutterigheid, fotoboeken, prentbriefkaarten, kunnen die tijd niet geheel doen herleven. Gedichten, behalve dan de allerbeste, zijn onleesbaar geworden; veel van het verhalend proza eveneens. De moeilijkheid is, dat het levensgevoel van het fin-de-siècle zo gecompliceerd was; het verenigde in zich onderscheidene tendenzen zoals naturalisme, impressionisme, estheticisme en idealisme, waarbij uitersten elkaar soms raakten.

Het duidelijkst kan men het fin-de-siècle klimaat beleven in de muziek. Deze kunst was daartoe bij uitstek geschikt. Gustav Mahler in Oostenrijk, Richard Strauss in Duitsland, César Franck in Frankrijk, Alphons Diepenbrock in Nederland hebben, elk op hun wijze, aan die ingewikkelde en rijk-genuanceerde geestesgesteldheid uitdrukking gegeven. In de literatuur denkt men aan Rainer Maria Rilke in Oostenrijk, Hugo von Hofmannsthal in datzelfde land, Stefan George in Duitsland, Oscar Wilde in Engeland, Maurice Maeterlinck in Frankrijk, Emile Verhaeren in België en Louis Couperus in Nederland.

Het lijkt ver gezocht om al deze namen in verband met Haspels